

**DECRETUL LUI AL. I. CUZA DIN 1864
ȘI DECRETUL NR. 410 DIN 1959.
O ABORDARE COMPARATIVĂ:
CONTEXT, CONȚINUT, CONSECINȚE**

Pr. prof. dr. Ion VICOVAN

Monahismul românesc, unul dintre cele mai vechi din Ortodoxie, aproape la fel de vechi ca și creștinismul nostru, a cunoscut în cele aproape șaptesprezece secole de existență o istorie extrem de bogată.

Valoarea lui, ca vechime și activitate, s-a concretizat prin: devenirea și canonizarea multor sfinți – a „unui nor de sfinți”, folosind o expresie paulină –, contribuția uriașă la înălțarea religios-morală a poporului, înființarea de școli și alcătuirea de manuale, traducerea cărților de cult, tălmăcirea și elaborarea scrierilor de edificare sufletească; înființarea a numeroase și diverse instituții de asistență socială, implicarea activă la evenimentele majore din istoria națională, ajutorarea altor Biserici Ortodoxe și a Locurilor Sfinte etc.

Însă, dincolo de înfăptuirile amintite, monahismul românesc a cunoscut momente și chiar epoci de mare încercare, ale căror urmări s-au resimțit în timp asupra așezămintelor monahale și viețuitorilor lor. Și când facem această afirmație, avem în vedere invaziile succesive ale popoarelor migratoare (secolele IV-XIV), frecventele războaie în care a fost implicat poporul nostru, cu sau fără voia sa (secolele XV-XIX), acțiunile prozelitiste din partea Bisericii Romano-Catolice sau Protestante (secolele XIII-XVIII), precum și politica antibisericească și antimonahală a regimului comunist din veacul al XX-lea.

Studiul de față își propune să analizeze comparativ contextul istoric și bisericesc al celor două decrete: „Decretul organic pentru regularea schimei monahicești”, semnat de domnitorul Alexandru

Ioan Cuza, pe 30 noiembrie 1864, și Decretul nr. 410 al regimului comunist totalitar, din 28 octombrie 1959.

Însă, înainte de a prezenta conținutul și consecințele celor două decrete¹, considerăm necesară descrierea sumară a contextului istoric în care ele au fost elaborate și aplicate, pentru a înțelege, astfel, mai ușor originea și, în mod deosebit, scopul lor. Așadar, în studiul de față ne vom opri asupra celor trei elemente anunțate în titlu: context, conținut și consecințe.

1. „Decretul organic pentru regularea schimei monahicești”

a. Contextul istoric

Alexandru Ioan Cuza, cum bine se știe, a fost cel dintâi domn al Principatelor Unite (1859-1866). În această calitate, el a luat o serie de măsuri nemaîntâlnite până atunci. Cu alte cuvinte, fiind ales la conducerea celor două țări unite – Moldova și Țara Românească –, nu avea, precum voievozii de odinioară, un predecesor model.

De asemenea, nu trebuie să uităm că el a domnit într-o perioadă când totul era de făcut în ce privește organizarea noii structuri create prin unirea a două țări românești, din punct de vedere administrativ, social, economic, cultural și militar. Însă, după cum iarăși se știe, deși era conducător al statului, el s-a implicat la fel de activ și în organizarea Bisericii. Aici trebuie să subliniem că până în momentul de față, după știința noastră, nu există o evaluare a domniei lui Alexandru Ioan Cuza din perspectiva reformelor sale bisericești, deși acestea au fost destul de numeroase. Există, în schimb, prezentări ale lor, precum și ale consecințelor pe care ele le-au generat².

¹ Despre acestea a publicat un studiu părintele conferențiar dr. Ionel Ene de la Universitatea „Dunărea de Jos”: *O lege mai puțin cunoscută a domnitorului Alexandru Ioan Cuza reactualizată în secolul al XX-lea*, în „Glasul Adevărului”, revista Episcopiei Buzăului și Vrancei, nr. 1-3, anul 2002, pp. 112-135.

² Este vorba de valorosul și temeinicul studiu al regretatului profesor de IBOR, părintele Niculae Șerbănescu, *150 de ani de la nașterea domnitorului Alexandru Ioan Cuza*, în „Biserica Ortodoxă Română”, anul LXXXVIII (1970), nr. 3-4, pp. 351-407, precum și de vol. III din IBOR al părintelui prof. dr. Mircea Păcurariu, cap. VIII: *Biserica Ortodoxă Română în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza. Reformele sale bisericești*, Editura Trinitas, Iași, 2008, pp. 97-111.

Întors de la studii din Apus, având un caracter puternic și strânse legături cu cei mai de seamă intelectuali ai vremii, Alexandru Ioan Cuza a purces atât la organizarea statului, cât și a Bisericii. Și toată această amplă lucrare reformatoare a sa a fost marcată de influența apuseană de tip iluminist, preluată, evident, din Franța, așa cum a cunoscut-o el în anii de studii.

După cum se știe, iluminismul a avut ca obiectiv esențial separarea statului de Biserică, scoaterea lui Dumnezeu din centrul preocupărilor umane și așezarea omului în locul Său. Omul devenea, astfel, măsura tuturor lucrurilor. Cu alte cuvinte, creatura nu-și mai recunoaște Creatorul, Îl exclude pe Dumnezeu din viața sa, omul devenindu-și sieși suficient. Prin urmare, Biserica nu mai avea, ca până atunci, un rol esențial în societate, ea fiind transformată într-o chestiune de ordin privat. Nu este exclus ca el să fi fost influențat și de alte idei, de tip ocult, având în vedere că tot în veacul al XVIII-lea, în a doua jumătate a lui, în Franța a luat ființă loja masonică Marele Orient, iar, potrivit unor informații, Cuza ar fi fost membru al unor structuri de acest fel.

Întrucât la noi, la români, Biserica, prin învățătura și tradițiile ei, era adânc înrădăcinată în viața și ființa poporului, o măsură de tip iluminist nu era posibilă. Însă aceasta nu l-a împiedicat pe Alexandru Ioan Cuza să inițieze o serie de măsuri reformatoare, inclusiv cu privire la Biserică, din chiar primul an de domnie. Și motivând că „n-a dorit să facă decât bine Bisericii”, a trecut la aplicarea reformelor pe care le considera imperios necesare atât pentru stat, cât și pentru Biserică.

Cum afirmam mai sus, unele dintre măsurile întreprinse de el vizau în mod direct Biserica. Dintre aceste reforme amintim pe cele care au avut efecte negative vizibile asupra ei: trecerea învățământului bisericesc în seama Statului; preluarea actelor de stare civilă de la Biserică și transferarea lor în atribuțiile Primăriilor, fapt care a presupus neobligativitatea căsătoriei religioase și reducerea gradului de rudenie (de la gradul VI la gradul IV) la încheierea căsătoriei; trecerea divorțurilor din competența instanțelor de judecată ale Bisericii, în competența tribunalelor civile; amestecul Statului în „numirea mitropoliților și episcopilor eparhioți”; elaborarea legislației cu privire la intrarea în cinul monahal ș.a.

Dacă fiecare măsură din cele enumerate mai sus a avut consecințe păgubitoare pentru Biserică, cea din urmă, referitoare la viața monahală, a avut cele mai dramatice urmări, atât asupra „armatei de geniu”, cum o numea patriarhul României Nicodim, precum și asupra vieții bisericești, în general, întrucât monahismul a avut, cum subliniam la început, un rol atât de benefic și de complex în viața poporului nostru.

De ce o măsură (atât de aspră) îndreptată asupra monahismului?

Probabil, în primul rând, pentru că monahii erau cei mai exigenți apărători ai învățaturii, tradiției și canoanelor Bisericii, cum a dovedit-o de multe ori istoria noastră (a se vedea, de pildă, episodul cu generalul Bukow, în Transilvania, în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea). Or, după cum vom vedea, Cuza va emite anumite legi împotriva învățaturii, tradiției și „în contra canoanelor”, motiv pentru care a și fost acuzat de mitropolitul Sofronie al Moldovei (1851-1860).

În al doilea rând, Alexandru Ioan Cuza a argumentat că nu exista o prevedere legală care să reglementeze accesul mirenilor în viața monahală, elaborarea unei legi în acest sens impunându-se cu necesitate.

În al treilea rând, evident, nu este exclusă și o oarecare decădere a vieții monahale, cum de altfel i-a și reproșat Alexandru Ioan Cuza mitropolitului Moldovei Sofronie Miclescu, domnitorul urmărind ca prin reformele sale să întărească și disciplina în rândul cinului monahal. El deținea informații, verificate, potrivit cărora în unele mănăstiri, și mai cu seamă în schituri, nu se săvârșea zilnic Sfânta Liturghie, ea făcând, de fapt, diferența fundamentală între un lăcaș monahal și unul de mir.

Profitând de lipsa unei legi care să reglementeze accesul în viața monahală, Alexandru Ioan Cuza, pus pe reforme, a dat decretul pe care, după aproape un secol, îl vor relua și aplica, într-o formă chiar mai restrictivă, autoritățile comuniste.

„Legea Călugăriei” sau „Decretul organic pentru regularea schimei monahicești” a fost sancționat la 30 noiembrie 1864. Acest decret a fost în intenția domnitorului încă din 1860, ceea ce dovedește că reforma sa privitoare la viața monahală era una premeditată. Însă, din cauza opoziției mitropolitului Moldovei Sofronie Miclescu și a altor ierarhi, Cuza a amânat promulgarea lui până la sfârșitul lui noiembrie 1864.

b. Conținutul decretului

Proiectul de decret, devenit ulterior „Decretul organic pentru regularea schimei monahicești”, cuprindea următoarele prevederi:

„Art. 1. Mănăstirile, schiturile și sihăstriile se împart în două categorii:

- categoria I-a cuprinde: mănăstirile, schiturile și sihăstriile cu viețuitori de ambele sexe, cu un venit anual de la 5.000 galbeni în sus;

- categoria a II-a cuprinde: mănăstirile, schiturile și sihăstriile cu viețuitori de ambele sexe, cu un venit anual de la 1.000 galbeni în sus;

Art. 2. Toate mănăstirile, schiturile și sihăstriile cu un venit mai mic decât cele din categoriile I-a și a II-a vor trece în categoria bisericilor de mir, fără monahi și monahii.

Art. 3. Nici o mănăstire, schit sau sihăstrie nu se va putea înființa din nou fără a îndeplini următoarele condiții:

- va afecta mănăstirii, schitului sau sihăstriei un venit anual prevăzut la categoria de la literele a și b, art. 1;

- va avea binecuvântarea episcopului respectiv;

- va obține, în prealabil, acordul Ministerului Cultelor;

- va încredința averea în administrarea Ministerului Cultelor (acesta va fi însărcinat cu ținerea lor după bugetul anual);

Art. 4. Nici o mănăstire, schit sau sihăstrie nu va putea fi închinată Locurilor Sfinte sau bisericilor, mănăstirilor, schiturilor sau sihăstriilor din țară, închinată la Locurile Sfinte;

Art. 6. Nu se vor putea înființa mănăstiri, schituri și sihăstrie pentru viețuitori de sexe diferite decât la o depărtare de cel puțin 24 de ore;

Art. 7. Mănăstirile, schiturile și sihăstriile de categoria I-a nu vor putea ține mai mult decât până la 50 monahi sau monahii, iar cele de categoria a II-a pot ține maximum 20 monahi sau monahii;

Art. 8. Monahii și monahiile de la mănăstirile, schiturile și sihăstriile de categoria a II-a, care astăzi sunt covârșitor peste numărul prevăzut în articolul de mai sus, se vor împărți la alte mănăstiri, în proporția hotărâtă la art. 7.”³

Proiectul de lege, inițiat încă din 1860, avea să apară în 1864 „îmbunătățit”, limitând vârsta de intrare în monahism pentru bărbați

³ Arhivele Statului, București, Fond „Comisia Centrală de la Focșani”, dosar 10/1860, apud Pr. conf. dr. Ene Ionel, *op. cit.*, pp. 118-119.

la 60 ani, iar pentru femei la 50 ani. Celelalte articole reglementau: administrarea mănăstirilor, schiturilor și sihăstriilor din punct de vedere financiar; accesul în cinul monahal, în sensul că doritorii să intre în monahism nu trebuiau să aibă obligații conjugale, iar pensionarii la intrarea în mănăstire trebuiau să renunțe la pensie, derogare de la condiția de vârstă făcându-se doar în cazul persoanelor care sufereau de boli incurabile; pentru persoanele de parte bărbătească legea prevedea că pot intra în monahism, indiferent de vârstă, absolvenții de studii superioare, întrucât din rândul lor erau aleși candidații pentru clerul superior; orice tundere în monahism trebuia aprobată de Sinodul general și de Ministerul Cultelor și se putea face numai în mănăstirile și schiturile din România, care se vor hotărî printr-un regulament⁴.

c. Consecințele decretului lui Cuza

Decretul lui Cuza prevedea, pe de o parte, reducerea numărului așezămintelor monahale, în funcție de situația lor economică, mănăstirile, schiturile și sihăstriile cu un venit anual mai mic de 1.000 de galbeni fiind transformate în biserici de mir. Însă această măsură nu era una justă, deoarece doar cu puțin timp înainte (în decembrie 1863) fusese dată legea secularizării averilor mănăstirești. Cu alte cuvinte, mai întâi Bisericii i s-au luat proprietățile așezămintelor monahale, iar mai apoi i s-a pus în vedere să desființeze acele mănăstiri, schituri și sihăstiri al căror venit nu atingea un anumit quantum. Și întrebarea apare de la sine: așezământul monahal care nu avea venitul anual de peste 1.000 de galbeni, cum să realizeze acel venit, chiar minim, dacă tocmai fusese deposedat de proprietățile sale?

Pe de altă parte, se reducea și numărul viețuitorilor lor, prin fixarea unei limite maxime, pentru mănăstirile din categoria I la 50 de călugări, iar pentru cele din categoria a II-a la 20 de călugări.

Ca urmare a aplicării prevederilor acestui decret, din „Almanahul Cultelor” pe anul 1868 aflăm că 55 de mănăstiri au fost transformate în biserici de mir. Aceeași sursă precizează că la data respectivă în multe dintre bisericile parohiale slujeau ca parohi ieromonahi, protosingheli și chiar arhimandriți (de exemplu, arhim. Isaia

⁴ Pr. Ion Vicovan, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, Editura Trinitas, Iași, 2002, p. 171.

Teodorescu la Biserica „Sfântul Nicolae”-Domnesc din Iași, Arhim. Iustin Pastia la biserica „Sfântul Ioan Zlataust” din Iași). De asemenea, aflăm că multe dintre mănăstirile din Moldova au fost transformate în biserici parohiale: Aron-Vodă (Aroneanu-Iași), Bârnova (Iași), Barnovschi (Iași), Bărboi (Iași), Bistrița (Neamț), Buhalnița (Neamț), Cetățuia (Iași), Cotnari (Iași), Dancu (Iași), Frumoasa (Iași), Galata (Iași), Golia (Iași), Hadâmbu (Iași), Nicoriță (Iași), Popăuți (Botoșani), Probota (Suceava), „Sfântul Ioan Zlataust” (Iași), „Sfântul Lazăr” (Iași), „Sfântul Nicolae Domnesc” (Iași), „Sfântul Sava” (Iași), Socola (Iași), „Sfinții Trei Ierarhi” (Iași) ș.a.

Decretul mai conținea prevederi care îngreădeau drastic pătrunderea tinerilor în mănăstiri. Din sursa menționată, precum și din numerele ulterioare ale aceleiași publicații reținem că personalul monahal a scăzut atât de mult, încât nici după aceea efectivul celor aflați în așezămintele monahale românești n-a mai fost atins, decât foarte târziu, paradoxal, tocmai în perioada comunistă, ceea ce, probabil, a dus la formularea și aplicarea celui de-al doilea decret.

Prin intrarea lui în vigoare, mănăstirile și-au diminuat mult rolul cultural, spiritual și social în societatea românească, deoarece ele nu dispuneau nici de resursele umane de altădată, nici de cele materiale necesare continuării slujirii complexe a Bisericii.

2. Decretul 410 din 28 octombrie 1959

a. Contextul istoric

Contextul istoric în care a fost dat al doilea decret împotriva monahismului românesc nu diferă mult față de cel din vremea primului. Chiar dacă au fost aplicate la interval de aproximativ un secol, ele au pornit din motive aproape identice, au avut aceeași intenție și au dus la consecințe similare.

Am utilizat expresia „aproape identice” pentru că în timp ce primul decret, al lui Cuza, era puternic influențat de ideologii importate din Apus, cel de-al doilea, dat de autoritățile comuniste, își avea originea în ideologiile din Răsărit. Și chiar dacă direcțiile din care proveneau influențele erau radical opuse, se pare că în spatele lor se afla aceeași „sursă de inspirație”, potrivit Bisericii.

Chiar dacă ambele decrete urmăreau același scop, reducerea drastică a monahilor, ele aveau motivații, din punct de vedere

oficial, cel puțin, diferite. Primul era motivat de imoralitatea unor monahi, de lipsa condițiilor materiale din așezămintele monahale, de faptul că nu în toate mănăstirile, schiturile și sihăstriile se săvârșea zilnic Sfânta și Dumnezeiasca Liturghie și că nu exista o lege privitoare la intrarea în cinul monahal.

Al doilea considera Biserica, și îndeosebi monahismul, ca fiind anacronică, o piedică în calea progresului și chiar, așa cum s-a mai spus, „opium pentru popor”. Iar un stat comunist, ateu, al cărui obiectiv era crearea „omului nou”, nu putea admite o Biserică puternică, cu un număr de călugări atât de mare și cu influență considerabilă în popor. Tocmai de aceea, una dintre principalele ținte ale noului regim era monahismul.

După abdicarea lui Cuza (1866) și declararea României regat (1881), dar în mod special după înfăptuirea României Mari (1918), monahismul a cunoscut o perioadă de redresare și chiar de înflorire. La instalarea comunismului în România, sub influența Uniunii Sovietice, monahismul își revenise în mod îmbucurător pentru Biserică și pentru poporul român, în general, însă cu totul îngrijorător pentru dușmanii Bisericii. Dar tocmai revigorarea lui ridica o importantă problemă pentru noile autorități, a cărei rezolvare se impunea cât mai curând posibil. Și pentru ca măsurile față de așezămintele monahale și viețuitorii lor să fie justificate, mănăstirile și călugării erau prezentați ca locuri și elemente dușmănoase la adresa regimului. Întrucât ei reprezentau un potențial pericol, numărul lor trebuia mult redus.

În vederea reducerii lor, Statul, prin Ministerul de Interne, pe vremea aceea ministru fiind Alexandru Drăghici, a luat, progresiv, o serie de măsuri. Amintim, în primul rând, referatul pe care ministrul menționat l-a primit în ziua de 22 octombrie 1955, cu titlul „Măsuri în problema mănăstirilor din R.P.R.”, semnat de directorul col. Aranici și căpitanul Chiricu Dumitru. El prezenta rolul ostil comunismului pe care l-au jucat mănăstirile înainte și după instaurarea lui. Între altele, se spunea că mănăstirile, „înainte de 23 august 1944, au avut un rol antipopular și antisocial, constituind focare ale organizației legionare și puncte de sprijin ale regimurilor burghezo-moșierești”, iar după această dată mănăstirile au continuat „activitatea lor antipopulară prin lupta împotriva regimului nostru ... prin afluența elementelor dușmănoase, care caută –

și în unele locuri au reușit – să extindă influența lor asupra unui număr însemnat de credincioși, în special în rândul țăranilor mai înapoiți, aceasta concretizându-se atât prin creșterea numărului celor ce intră în mănăstiri, cât și prin numărul ridicat al celor ce participă la hramuri și sărbători religioase”⁵.

Drept aceea, autorii referatului susțineau în final că „este necesară găsirea unei soluții menite să contracareze activitatea dușmănoasă a călugărilor și călugărițelor. Una dintre aceste soluții, și cea mai radicală, ar fi desființarea mănăstirilor. A doua soluție ar fi concentrarea călugărilor în câteva mănăstiri mai mari. În sfârșit, cea de-a treia soluție ar fi luarea unor măsuri menite, pe de o parte, să scoată masele de credincioși de sub influența mănăstirilor, iar pe de altă parte, să se limiteze posibilitățile mănăstirilor de a recruta noi călugări”⁶.

În referatul din 6 octombrie 1958, Alexandru Drăghici preciza că în mănăstirile ortodoxe „este adunat un mare număr de elemente legionare”, că prin intermediul „armatei negre a călugărilor și călugărițelor” se urmărea „atragerea elementelor dezorientate și bogate din rândul țăranimii”, că exista o „creștere a puterii economice a mănăstirilor” și că în ele se adăposteau „elemente dușmănoase, ca legionari, țăraniști, foști exploatare, militari deblocați, foști polițiști, refugiați (din Basarabia) de regimul sovietic”. De aceea, el făcea mai multe propuneri: călugării să fie scoși din mănăstiri, să fie desființate seminarele monahale și să se interzică frecventarea de către cinul monahal a Institutului Teologic; intrarea în monahism să se facă doar cu acordul și avizul împuterniciților regionali pentru culte; pe viitor să se interzică înființarea de mănăstiri și schituri, iar cele deschise după 23 august 1944 să fie transformate în biserici de mir; numărul mănăstirilor să se reducă la jumătate, iar clădirile celor desființate să fie destinate altor scopuri:

⁵ Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist 1945-1958*, referat din 22 octombrie 1955, p. 302; vezi și: C. Aioanei, C. Troncotă, *Desființați mănăstirile, un ordin care nu a mai sosit*, în MI, anul XXXII (1998); nr. 8 (377), august, pp. 29-30, apud Pr. Cătălin Nicolae Luchian, *Ateismul comunist și crucificarea monahismului românesc. Schitul Hadâmbu – un destin dramatic*, în vol. *Mănăstirea Hadâmbu – 350 ani de istorie și spiritualitate*, Editura Doxologia, Iași, 2009, p. 186.

⁶ Cristina Păiușan și Radu Ciuceanu, *op. cit.*

case de naștere, spitale, cluburi, case de odihnă, școli; terenul, inventarul agricol și utilajele acestora să fie predate GAC-urilor din vecinătatea acestor mănăstiri; interzicerea ca elementele tinere să intre în mănăstiri, fixându-se o limită de vârstă de la 50 de ani în sus”⁷.

Următorul pas a fost făcut de secretarul general al Departamentului Cultelor, Dumitru Dogaru, care pe 16 septembrie 1958 a trimis patriarhului Justinian o „notă” prin care propunea o serie de măsuri privitoare la reorganizarea monahismului ortodox, măsuri mult mai blânde, comparativ cu ceea ce se va întâmpla în 1959. Plecând de la realitatea că numărul de atunci al călugărilor era „cel mai mare înregistrat vreodată în țara noastră” (5.814, față de 3.300 înainte de Cuza, 4187 în anul 1938 și 5.335 în 1949)⁸, după ce făcea unele obiecții, chiar acuze la adresa B.O.R. (conducerea B.O.R. nu a luat nici o măsură față de pătrunderea în monahism a unor elemente criminale, reacționare sau leneșe, care au căutat să facă din mănăstiri focare ostile regimului; conducerea B.O.R. nu a examinat niciodată creșterea numărului călugărilor și al mănăstirilor în raport cu nevoile reale ale Bisericii, cu posibilitățile de întreținere, cu calitatea morală și cetățenească a noilor veniți), propunea o serie de măsuri motivate de faptul că „o frânare bruscă în această problemă provoacă mari frământări necontrolabile”: sinodul și episcopii să-și asume responsabilitatea pentru cei care vor intra în monahism; episcopii să verifice dacă noii candidați la monahism întrunesc condițiile stabilite de regulamente și canoane; să se evite admiterea în monahism a minorilor; la primirea de noi viețuitori să se țină cont de posibilitățile de întreținere ale mănăstirilor; să se reducă numărul schiturilor și al mănăstirilor prin concentrarea călugărilor în locurile în care sunt condiții de cazare; să fie excluși din monahism monahii care nu au dovedit că au vocație pentru un astfel de mod de viață; să nu fie hirotoniți călugării care nu au pregătirea necesară, pe care o au preoții de mir; Biserica să facă o analiză a nevoilor reale de călugări și a posibilităților proprii de întreținere a acestora și să nu se mai conteze pe viitor pe sprijinul

⁷ C. Aioanei, Frusinica Moraru, *Biserica Ortodoxă Română în luptă cu diavolul roșu*, în AB, an. XII (LD) (2001), nr. 1-3 (ianuarie-martie), pp. 89-91, apud Pr. Cătălin Nicolae Luchian, *op. cit.*

⁸ *Documentul 163/11 martie 1958. Situația numerică a personalului monahal al mănăstirilor și schiturilor ortodoxe întocmită de Direcția de Studii a Departamentului Cultelor*, apud Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, *op. cit.*, p. 315.

statului; să se desfășoare o muncă sănătoasă de îndrumare și orientare a călugărilor și călugărițelor, prin reorganizarea programului cursurilor școlilor monahale ș.a.

Pentru a fi mai convingător în demersul său, secretarul Departamentului, în finalul notei, face precizarea că „mitropoliții Moisescu și Firmilian, care au în cadrul Mitropoliilor lor majoritatea mănăstirilor, sunt de acord ca problema monahismului să fie tratată în forma de mai sus”⁹.

Amintim și faptul că în Arhiva S.R.I., aflată actualmente în custodia C.N.S.A.S., se păstrează o mulțime de referate ale D.G.S.S. (Direcția Generală a Securității Statului), în parte publicate de Cristina Păiușan și Radu Ciuceanu, toate privitoare la „activitatea contra-revoluționară din cadrul mănăstirilor”, însă în mod deosebit a unor călugări (cum ar fi Sandu Tudor, Sofian Boghiu, Bartolomeu Anania ș.a).

Prin urmare, Sfântul Sinod al B.O.R., pentru a evita o intervenție iminentă și radicală în viața mănăstirească, a luat o serie de măsuri cuprinse în Regulamentul pentru organizarea vieții monahale în cadrul Bisericii Ortodoxe Române, regulament votat în ședința din 3 iulie 1959, aprobat ulterior și de autoritățile comuniste¹⁰. Noul regulament conținea și unele din propunerile Departamentului Cultelor, cum ar fi: transformarea unei mănăstiri de călugări în mănăstire de călugărițe sau invers; înființarea și desființarea de mănăstiri se făcea cu aprobarea Sfântului Sinod; erau introduse noi criterii la intrarea în monahism (certificat de sănătate, certificat de studii, cel puțin școala elementară; adeverință din partea autorităților locale în care să se precizeze atitudinea cetățenească a candidatului, certificat de stare civilă, din care să reiasă că nu are nici una din obligațiile familiale prevăzute de Codul Familiei în vigoare etc.); numărul viețuitorilor din fiecare mănăstire, schit sau metoc era fixat de chiriarhul locului, în funcție de spațiul existent și de condițiile pe care acesta le avea; primirea în monahism urma să se facă doar cu aprobarea ierarhului locului, spre deosebire de practica de până atunci, când această obligație aparținea starețului.

⁹ Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, *op. cit.*, nota din 16 septembrie 1958, pp. 319-320.

¹⁰ Intitulat „Regulamentul pentru organizarea vieții monahale și funcționarea administrativă și disciplină a mănăstirilor”, el a fost aprobat de autoritățile de stat, în 1953.

3. Decret privind completarea Decretului nr. 177 din 4 august 1948, pentru regimul general al cultelor religioase

a. Conținutul decretului

„Prezidiul Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române decretează:

Art. 1. Decretul nr. 177, din 4 august 1948, pentru regimul general al cultelor religioase se modifică după cum urmează:

După art. 7 se introduce art. 7/1, având următorul cuprins:

Art. 7/1: Monahismul poate funcționa numai în mănăstiri autorizate ale cultelor legal recunoscute. Autorizarea de funcționare a mănăstirilor se dă de către Departamentul Cultelor.

Absolvenții școlilor de pregătire a clerului pot intra în monahism la orice vârstă, dacă au satisfăcut serviciul militar.

Alte persoane pot fi admise în monahism numai dacă au împlinit vârsta de 55 ani, bărbații, și de 50 ani, femeile, dacă renunță la salariu sau la pensia de la stat, dacă nu sunt căsătorite și dacă nu au obligații deja stabilite pe baza Codului Familiei.

În cazurile când exercitarea cultului o reclamă, Departamentul Cultelor va putea autoriza pe unii monahi să ocupe funcții bisericesti și să primească salariul cuvenit.

Dispozițiile de mai sus se aplică și mănăstirilor și monahilor existenți.”¹¹

Decretul este semnat de Președintele Prezidiului M.A.N., Ion Gheorghe Maurer, și de Secretarul Prezidiului, Gheorghe Stoica, în București, pe 28 octombrie 1959.

Decretul de față conține trei contradicții:

1. Toate mănăstirile funcționau legal, întrucât Biserica Ortodoxă Română era un cult recunoscut, deci legal. Nu se punea problema autorizării celor care erau deja active, ci doar a celor ce, eventual, urmau să fie înființate. Însă în realitate s-au luat măsuri pentru desființarea multora dintre ele. Cu alte cuvinte, legea vorbea de autorizarea mănăstirilor, la viitor, iar aplicarea ei a însemnat, în realitate, desființarea celor mai multe așezăminte monahale, având deci efect retroactiv;

¹¹ Gherasim Cucoșel, *Tămâie și exil*, Editura Gee, Botoșani, 2003, p. 40. Vezi și: George Enache și Adrian Nicolae Petcu, *Monahismul ortodox și puterea comunistă în România anilor '50*, Editura Partener, 2009, p. 57.

2. În ceea ce privește personalul monahal, decizia de față se aplica și călugărilor existenți, deși, conform unui principiu juridic fundamental, nici o lege nu operează retroactiv. Deci este limpede că decretul nu reglementa problema accesului în monahism, ci, dimpotrivă, ea viza tocmai alungarea viețuitorilor din mănăstiri;

3. Deși scopul decretului în discuție era de a stabili condițiile pe care trebuiau să le întrunească cei care doreau să intre în monahism, efectele lui s-au resimțit asupra celor deja aflați în mănăstiri, unii chiar de ani mulți.

Pe baza lui au fost desființate o mulțime de mănăstiri din întreaga țară, mii de monahi au fost scoși din mănăstiri și schituri, unii dintre ei fiind angajați în diverse locuri de muncă, alții, sub motiv de reeducare, au fost închiși. În mănăstiri au rămas doar cei mai în vârstă, bolnavii care nu erau utili societății, precum și foarte puținii tineri care aveau studii teologice seminariale și universitare, întrucât celelalte tipuri de școli (seminarele monahale și școlile de cântăreți bisericești) nu erau recunoscute.

Dintr-un document datând din 11 martie 1957 aflăm că la vremea aceea în țară funcționau 190 de așezări monahale, cu un total de 5.814 viețuitori, dintre care 113 mănăstiri și schituri erau de monahi, cu 1.773 de călugări, iar 77 de mănăstiri și schituri erau de femei, având un nr. de 4.041 de călugărițe¹². Iar dintr-o informație din 1 ianuarie 1959 reiese că în România funcționau 224 de așezăminte monahale cu 6.014 viețuitori¹³.

b. Consecințele decretului

Consecințele acestui decret au fost dezastruoase. Ele au fost mult mai grave decât cele ale decretului lui Cuza.

Despre ele vorbesc, cel mai autorizat, martorii oculari ai evenimentelor. La ele se referă regretatul episcop vicar al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților vlădica Gherasim Cucoșel: „Numai Dumnezeu știe prin câte au trecut bieții viețuitori din acea vreme! Nici celor rămași în mănăstire, bătrâni ori infirmi, și mai puțin cu studii teologice, nu le-a fost ușor”, sau: „multă jale a mai fost, poate ca niciodată”, sau: „fiecare a primit câte 500 de lei, prețul unui palton, și a plecat plângând”.

¹² Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, *op. cit.*, p. 315.

¹³ ACNSAS, fond Documentar, dosar 66, fila 481, apud George Enache și Adrian Nicolae Petcu, *op. cit.*, p. 59.

Amintindu-și de plecarea viețuitoarelor din Mănăstirea Agapia, de unde au fost izgonite nu mai puțin de 300 de persoane, același autor mai relatează, ceea ce credem că s-ar potrivi viețuitorilor/viețuitoarelor fiecărei mănăstiri: „Unele nu aveau unde să-și plece capul. Nu mai aveau nimic dintr-ale lor. Nu aveau cum să plece în lume, unde părăsiseră totul. S-au aciuat unele în apropiere, la atelierele de țesătorie. Veneau pe furiș noaptea să mai plângă cu maicile lor bătrâne, să le ajute, să primească sfat. Apoi, cele care nu au avut unde sălășlui, negăsind nimic, au venit îndărăt și au trecut printr-o comisie medicală; medicii au avut milă de acestea și le-au mai menajat, accentuând gravitatea unor boli. Unele erau cu adevărat bolnave de plămâni etc. Cei de la Securitate n-au fost mulțumiți; s-au făcut reproșuri, au fost trimiși alți medici, care au zis că în viața lor n-au văzut asemenea diagnostice... S-au făcut abuzuri”, afirma, între altele, vrednicul de pomenire episcop Gherasim Cucoșel¹⁴.

Relevantă în acest sens este sensibilă și expresiva poezie „Suspînul unei Sihăstriei”¹⁵.

Însă cea mai însemnată pierdere pentru așezămintele monahale a reprezentat-o plecarea unor duhovnici și a călugărilor care urmau să asigure continuitatea duhovnicilor multora dintre mănăstirile țării. Așa se explică numărul scăzut al marilor duhovnici din perioada comunistă.

Pe lângă pierderea unui număr mare de viețuitori, mănăstirile au avut de suferit în continuare prin confiscarea de către stat a proprietăților, terenurilor și clădirilor, iar schiturile au pierdut bisericile, care au trecut în folosința parohiilor.

Cuvintele regretatului arhiepiscop amintit pot constitui o precisă, sintetică și grăitoare concluzie: „Fără a exagera, decretul 410, pentru monahism, a fost mai devastator decât un război”¹⁶.

¹⁴ Gherasim Cucoșel, *op. cit.*, pp. 55 și 61.

¹⁵ *Ibidem*. Se pare că această frumoasă, realistă și tristă poezie îl are ca autor pe renumitul arhimandrit Ioanichie Bălan. Cât privește efectele nocive ale acestui decret asupra Mănăstirii Sihăstria, a se vedea teza de licență în Teologie a ierom. Cosma Giosanu, *Răstignirea monahismului românesc la mijlocul sec. al XX-lea*, Editura „Sfântul Mina”, 2009, 352 p.

¹⁶ *Ibidem*, p. 68.

Concluzii

Ambele decrete au avut o influență nefastă asupra monahismului, în special, și asupra Bisericii noastre, în general: un număr însemnat de așezăminte monahale a fost desființat, iar multe dintre ele au rămas cu puțini viețuitori, mai cu seamă duhovnici, ceea ce va crea un hiatus în viața monahală vreme de mai multe decenii. De asemenea, mai ales după primul decret, a fost redusă simțitor atât lucrarea culturală, cât și cea social-filantropică a Bisericii.

O pierdere uriașă au resimțit și credincioșii care le frecventau, întrucât au fost lipsiți de sprijin, de rugăciune și de îndrumare spirituală.

Însă, dincolo de consecințele negative amintite, cele două decrete au avut și semnificații pozitive. Mai întâi, avem convingerea că ele au fost îngăduite de Dumnezeu, „Capul Bisericii”, în scop pedagogic, pentru a învăța din ele că slujirea în diferite trepte în Biserică înseamnă asumarea crucii până la capăt.

De asemenea, istoria celor două decrete ne arată că Hristos Domnul, așa cum a făgăduit, este cu cei care-și pun nădejdea în El, până la sfârșitul veacurilor. El i-a avertizat pe cei care-L vor urma că în lume necazuri vor avea, îndemnându-i să îndrăznească, încredințându-i de prezența și ajutorul Său, pentru că El este biruitorul lumii.

Însă istoria celor două decrete mai are un mesaj, foarte important, pentru monahii și monahiile din vremea noastră: de a se dedica cu toată ființa slujirii lui Dumnezeu și de a se încredința voii Sale, având convingerea că Dumnezeu, în ciuda vremurilor tulburi, este cu ei, cu noi, cu toți.

Făcând o sumară retrospectivă a celor două decrete îndreptate asupra monahismului, reținem că ele au avut cauze preponderent externe: dacă cel dintâi, în veacul al XIX-lea, a fost influențat de idei care își aveau sorginea în vestul Europei, cel de-al doilea, din veacul al XX-lea, a fost cauzat de ideologiile apărute în estul Europei.

Și, în mod firesc, apare întrebarea: ce se va întâmpla cu monahismul românesc în veacul al XXI-lea? Dumnezeu știe. Nădăjduim să fie bine. Dacă decretele mai sus amintite au avut, în principal, cauze externe, să ne rugăm Celui care a dat sfaturile evanghelice să-i ajute și să-i întărească pe toți monahii și pe toate monahiile pentru a le împlini și să-i apere ca nu cumva – Doamne ferește! – cauzele (de)căderii monahismului să vină din interior, având în vedere „vântul” foarte puternic al secularizării.

Al. I. Cuza's 1864 Decree and the Decree No. 410 of 1959 – comparative overview: context, content, consequences

Rev. Prof. Ph.D. Ion VICOVAN

Romanian monasticism is one of the oldest in Orthodoxy. Its value lies not only in its old age, but also in its complex work. Concretely, it gave birth to many saints, it brought a priceless contribution to the religious-moral formation of the Romanian people, it had an invaluable contribution to the cultural development of the nation, it carried a social-philantropical work in the midst of the people, it has been involved in the important achievements of the country's history, it helped the Holy Places, etc.

However, its history has not known only accomplishments, but has had so great moments, of trial. Among these we will name only two of the most important: The Organic Decree for the Regulation of the Monastic Order, signed by the ruler Alexandru Ioan Cuza, on the 30th of November 1864, and The Decree No. 410 of the totalitarian communist regime, of the 28th of October 1959.

Although they were established and enforced in different periods, at almost a century apart, and although they apparently had totally opposite influences, the first from the West, the second from the East, they both wanted to limit monasticism: to reduce the number of those who wanted to adopt a monastic life, as well as to close some of the monastic settlements.

The enforcement of the two decrees lead, on the one hand, to the drastic decrease of the number of monks and nuns, to the closing and transformation of some monasteries and hermitages into parish churches, but also to the reduction of the cultural and social-philantropical activities or the believers' depriving of confessors over the course of many decades.

However, despite the mentioned negative consequences, we have the certainty that they were allowed by God, with an educational purpose, for the strengthening of monasticism, for us to realize its importance and to be fully aware of the "cross" it represents.

Their history brings us, however, something to reflect upon: if in the XIX-th century the decree was influenced by the West, if in the XX-th century the decree was marked by the influences from the East, we must pray a lot so that in the XXI-st century, marked by secularization, God takes care of the monasticism; may He help all the monks and nuns fulfill with diligence the promises made to the One Who gave all the evangelical advise.